

door Mariette Huisjes

Geoffrey Parker – Dr. A.H.Heinekenprijs voor de Historische Wetenschap

Oorlog, begin er niet aan

Noel Geoffrey Parker heeft een belangrijke bijdrage geleverd aan kennis over de militaire en sociale geschiedenis van de vroegmoderne tijd in De Nederlanden. Bijzondere interesse heeft hij voor ‘The Dutch Revolt’, de opstand der Nederlanden tegen de heerschappij van de Spaanse koning Filips II.

Hoe kwam u erbij om studie te maken van oorlog en dan speciaal oorlog in de zestiende eeuw?

‘Ik ben een van de eerste babyboomers; ik groeide op in de puinhopen van de Tweede Wereldoorlog. Net als vele van mijn generatiegenoten vroeg ik me af waar al die destructie vandaan kwam. Toen ik op de universiteit hoorde over de opstand van de Nederlanden tegen Spanje, raakte ik geïntrigeerd door de paradox dat de grootste wereldmacht van die tijd (een imperium van zo’n vijftig miljoen mensen) niet in staat bleek een opstand neer te slaan van een relatief kleine groep van zo’n honderdduizend man. Een intellectuele stimulans was daarbij dat zich in mijn eigen tijd een parallel conflict voordeed in Vietnam. Ook daar bleek een militaire grootmacht – in dit geval de Verenigde Staten – niet in staat om de tegenstand van een veel kleiner volk te breken. Het sterkte mij in mijn gevoel dat ik de juiste vragen stelde over de zestiende eeuw.’

Wij koesteren in Nederland een romantisch beeld van onze tachtigjarige oorlog, met helden zoals Willem van Oranje en Kenau Simons Hasselaar. U onderzocht het conflict van grotere afstand en spreekt niet van een oorlog, maar van een ‘opstand’. Hebt u ons van een heroïsch verhaal beroofd?

‘Ik denk dat ik met mijn boek *The Dutch Revolt* een perspectief heb toegevoegd. Ook bij mij winnen de Nederlanders en ook bij mij is Willem van Oranje een held. Maar de Nederlanders winnen door weerstand te bieden. De geuzen moeten vechten en ze moeten standhouden, maar ze hoeven de Spanjaarden niet te verslaan. Net zomin als de Vietnamezen de Amerikaanse luchtmacht of marine hoefde te verslaan, zo lang ze maar zorgden dat alle aanvallen van de Amerikanen hen niet vernietigden.

En in mijn boek *The Military Revolution* heb ik in detail beschreven hoe, juist in een periode waarin de aandacht van Filips II voor de Nederlanden verslaptte, prins Maurits van Nassau samen met zijn neef Willem Lodewijk met een militaire innovatie kwam die vergaande consequenties had.’

Valt er voor ons een les te trekken uit deze parallele conflicten, in de zestiende en de twintigste eeuw?

‘Oorlog is verschrikkelijk. Mijn werk leert dat we veel beter moeten nadenken, voordat we ermee beginnen. Voordat we Kosovo bombarderen, voordat we Vietnam, Irak of Afghanistan binnenvallen, zouden we eerst eens naar de geschiedenis moeten kijken. Een *shock and awe* tactiek loslaten op Irak in 2003 is in wezen niet anders dan de hertog van Alva naar De Nederlanden sturen in 1567. In beide gevallen gaat het om de bezetting van een

Een militaire grootmacht bleek niet in staat de tegenstand van een veel kleiner volk te breken

land. Wat er daarna gebeurt, is nogal voorspelbaar: in het begin is er misschien succes, maar op den duur is de plaatselijke bevolking niet onder de duim te houden, tenzij er een gigantische investering komt in manschappen en materieel. En dan nóg. Het wordt altijd erger dan verwacht en het is altijd moeilijker om een oorlog te beëindigen dan om er één te beginnen. Dus de boodschap is: begin er niet aan.’

*Uw *The Military Revolution* staat te boek als uw belangrijkste werk. Wat is die militaire revolutie?*

‘In de zestiende eeuw zijn er in Europa vier belangrijke hervormingen op militair gebied doorgevoerd. Ten eerste zorgt de introductie van een magazijnstelsel, een

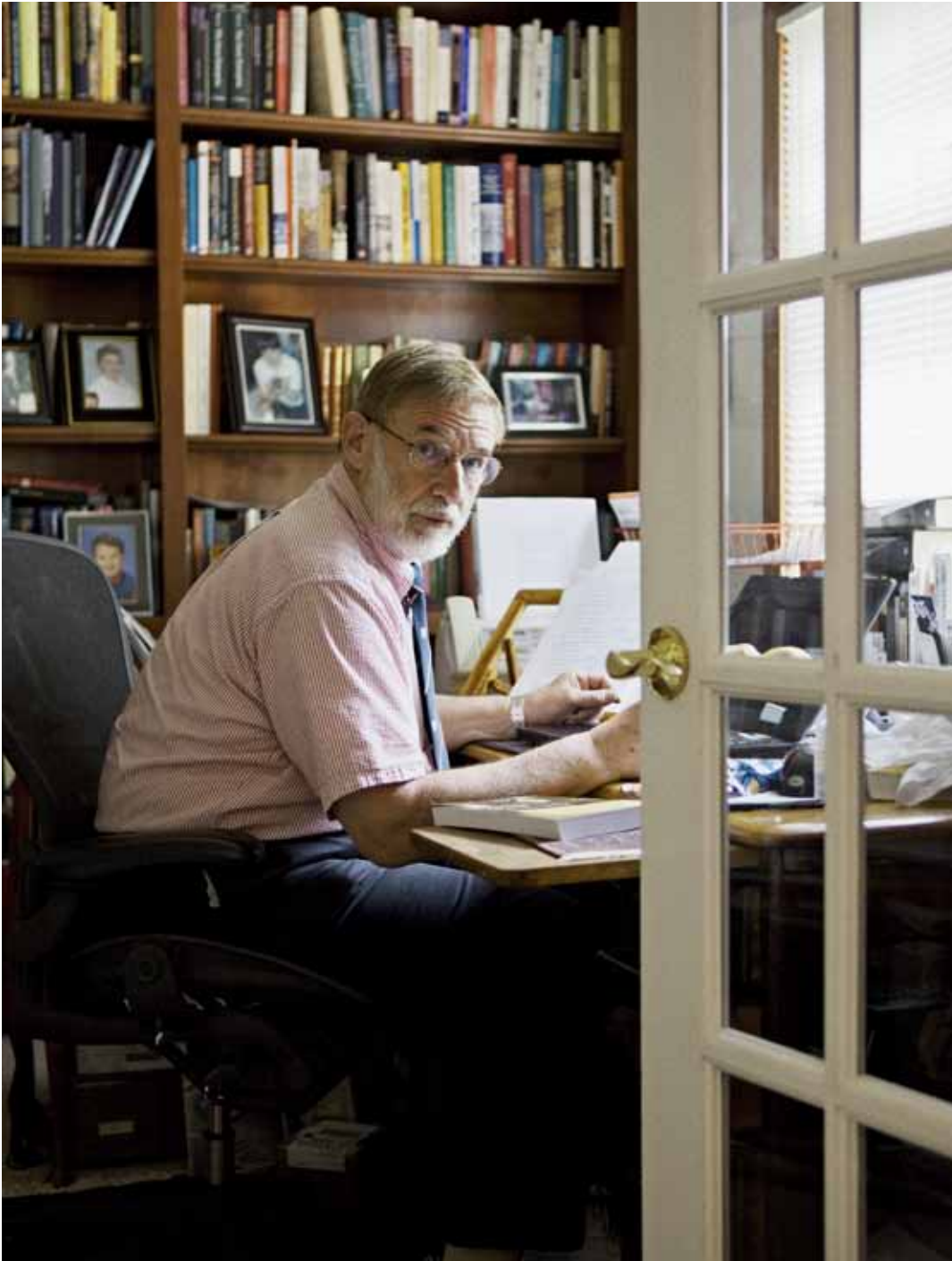
1 In het Nederlands verkrijgbaar als *De Nederlandse opstand, van beeldenstorm tot bestand*, uitgeverij Het Spectrum.

netwerk van opslagplaatsen met voedsel voor mens en dier, voor een betere organisatie van de bevoorrading van legers. Ten tweede kunnen mensen door een optimale combinatie van kanonnen en zeilschepen beter oorlog voeren op zee. Ten derde is er een nieuwe manier om vestingsteden te bouwen: de zogenaamde Italiaanse stijl, met muren die uitsteken als zaagtanden, waarvandaan kanonnen de vijand uit de buurt houden. Naarden is

daar een goed voorbeeld van. En tot slot is er die innovatie van prins Maurits en graaf Willem Lodewijk.

Die laatste innovatie heeft u zelf tot aan de bron getraceerd, toch?

'Ik vond een brief in het Koninklijk Huis Archief, van Willem Lodewijk aan zijn neef Maurits. Hij schrijft daarin dat hij in een boek over Romeinse krijgskunde een

Geoffrey Parker
foto Jussi Puikkonen

tactiek voor op het slagveld is tegengekomen, waarbij het leger in linies is opgesteld. De voorste linie werpt *en masse* speren naar de vijand en trekt zich dan terug naar de achterste linie om een nieuwe speer te pakken. De tweede linie komt naar voren, bestookt de vijand en treedt dan terug et cetera. Zo staat de vijand bloot aan een voortdurend spervuur. Willem Lodewijk schrijft: “Weet u, mijn heer, ik denk dat wij hetzelfde zouden kunnen doen met musketten.” Het is een bijzondere brief, want je ziet hoe een uitvinding wordt geboren. Maurits probeert het een paar maanden later: de voorste linie vuurt en trekt zich dan terug om het geweer te laden. Eerst met een compagnie, dan met een bataljon en dan met een leger. En het werkt. Een jaar later vechten de Turken ook zo. En nog weer later iedereen.’

En dat is hoe wij de Tachtigjarige Oorlog wonnen?

‘Dat, maar zeker ook door die stedelijke versterking. De Nederlanden hadden veel steden die in de nieuwe Italiaanse stijl waren opgezet. De Spanjaarden moesten al die steden een voor een uithongeren, nu ze ze niet meer konden innemen. Haarlem lukte, maar dat duurde zeven maanden en na de overwintering waren de meeste Spaanse soldaten of dood of sterk verzwakt. De stad Leiden hield stand. De belegering van Zierikzee deed de Spanjaarden bijna aan het muiten slaan en bracht de Spaanse staat aan de rand van een bankroet. Dat zou twintig jaar eerder ondenkbaar zijn geweest.’

Geoffrey Parker

1943

Historicus

Hoogleraar aan Ohio State University in Columbus
Ohio, Verenigde Staten

Ontvangt de Dr. A.H. Heinekenprijs voor de Historische Wetenschap voor zijn grote bijdragen aan de kennis van de sociale, politieke en militaire geschiedenis van Europa tussen 1500 en 1650, met een speciale aandacht voor Spanje, Filips II en de Nederlandse Opstand; voor zijn bijdrage aan de militaire geschiedenis in het algemeen en voor zijn studie van de rol van het klimaat in de wereldgeschiedenis

U stelt dat de militaire revolutie in de zestiende eeuw nog veel ingrijpender consequenties had.

‘Ja, dat is mijn theorie. Ik kan ernaast zitten. Volgens mij biedt de revolutie in oorlogsvoering op land en zee in de zestiende eeuw een verklaring voor de enorme expansie van het Westen in de periode daarna. In termen van economie, intellect of moraal was het Westen namelijk

Oorlog voeren met heel weinig verlies van levens

niet superieur aan de rest van de wereld. Waarom zaten er dan toch in de zeventiende eeuw Nederlandse kooplieden in Batavia en Colombo en geen oosterse kooplieden in Amsterdam? Ik denk dat als je je inferieure handelswaar op wilt dringen aan mensen aan de andere kant van de wereld, dat het helpt als je hun schepen kunt verwoesten en hun steden kunt bombarderen. Dan is er een handelsvoordeel.’

Zijn er sinds de zestiende eeuw nieuwe militaire revoluties geweest?

‘Sinds de jaren negentig van de vorige eeuw werd informatietechnologie voor het eerst geschikt gemaakt voor militaire doeleinden. Daarmee werd het mogelijk in *real time* ingewikkelde operaties uit te voeren op grote afstand. Denk maar aan de arrestatie van Osama Bin Laden, die in laatste instantie werd aangestuurd vanuit een *control room* in het Witte Huis. Het is nu ook mogelijk wapens te vervaardigen die zeer dodelijk zijn en zeer doelgericht, maar onbemand. De *drone* is daar een goed voorbeeld van. Zelfs als die uit de lucht wordt geschoten, sneuvelt er geen enkele Amerikaan. Tijdens de conventionele oorlog in Vietnam verloren de Verenigde Staten 55.000 man. Maar in de Tweede Golfoorlog kostte het de coalitie onder leiding van de VS nog geen tweehonderd mensenlevens om het regime van Saddam Hoessein ten val te brengen. En ook in Irak is het aantal Amerikaanse slachtoffers nog relatief beperkt. Dankzij technologie kan één partij het zich veroorloven om oorlog te voeren met heel weinig verlies aan levens. Historici neigen ertoe dat als een nieuwe militaire revolutie te beschouwen. Dat levert voor mij interessante gesprekken op met collega's, waarin we zoeken naar parallellen met de militaire revolutie in de zestiende eeuw.’

En de opkomst van terrorisme, is dat geen revolutie?

‘Nee, terrorisme is er al veel langer. Denk maar aan de IRA of de RAF. Alleen voor de Amerikanen is het begonnen op 11 september 2001, het moment waarop ze voor het eerst beseften dat er mensen rondliepen die hen niet mochten, en dat terrorisme niet iets was waar alleen anderen mee te maken kregen.’

Een heel ander onderwerp dat u heeft onderzocht is de rol van het klimaat in de geschiedenis. Bent u daar als eerste mee begonnen?

‘Nee, het was de Franse historicus Le Roy Ladurie die in 1967 voor het eerst aandacht vestigde op de historische

Het klimaat bepaalt soms de loop van de geschiedenis

rol van het klimaat, in zijn boek *Histoire du climat depuis l'an mil*. Hij vond het opvallend dat een periode van frequente opstanden in de jaren vijftig van de negentiende eeuw samenviel met vele overstromingen en mislukte oogsten, maar hij durfde toen nog geen harde conclusies te trekken. Inmiddels komen er steeds meer gegevens over schommelingen in het klimaat door de eeuwen heen beschikbaar, vooral dankzij onderzoek aan boomringen. Daardoor kon ik in mijn boek *The Global Crisis: war, climate change and catastrophe in the seventeenth century*² het klimaat voor het eerst de hoofdrol geven en laten zien dat de koude periode tussen 1640 en 1710 in het Nederlandse achterland leidde tot talrijke sterfgevallen en economische stagnatie.’

Is er een directe relatie tussen klimaat en sociale onrust?

‘In sommige gevallen is dat aantoonbaar. Bijvoorbeeld bij de opstand van katholieke Ieren in oktober 1641, na enkele jaren van mislukte oogsten en tijdens een voor het Ierse klimaat uitzonderlijke sneeuwstorm. Vele opstandelingen waren mannen zonder werk of inkomen. Ze dreven protestanten uit hun huizen de sneeuwstorm in, een wisse dood tegemoet. De opstand werd een slachtpartij. De protestantse regering moest natuurlijk wel reageren. Zo begon het systeem van protestantse heerschappij over de katholieke Ieren, dat duurde tot 1998.’

U bent nu 68. Bent u nog steeds actief?

‘Ja. Al heb ik tegenwoordig twee wandelstokken nodig, ik doe nog steeds ongeveer hetzelfde wat ik mijn hele leven heb gedaan: lesgeven aan de universiteit in Ohio, promovendi begeleiden en zelf onderzoek doen.’

Wat onderzoekt u momenteel?

‘Ik doe in New York onderzoek in de bibliotheek van de Hispanic Society of America, waar 23 bundels met oude Spaanse correspondentie zijn. Ik heb eerder dit jaar ontdekt dat die bundels een verloren gewaand deel van de beroemde Altamira-collectie bevatten. Dus nu help ik vijf dagen per week om die collectie op orde te brengen en lees ik brieven die niemand ooit heeft ingezien sinds ze gearchiveerd werden in de zestiende eeuw. Het gaat ook over Nederland, want er zijn brieven van Filips II bij. De Nederlanden zijn in die periode een van Filips' grootste kopzorgen, dus hij schrijft er vaak over. Ook de brieven van Don Luis de Requesens zitten in de collectie. Hij was gouverneur-generaal van de Spaanse Nederlanden tussen 1573 en 1576. Ik hoop hier nieuwe dingen te ontdekken over de allereerste jaren van de “Nederlandse opstand” en zo weer iets aan de geschiedschrijving van het land te kunnen toevoegen.’

² Het Spectrum brengt in 2013 een Nederlandse vertaling uit van dit boek.